Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi
Sayı: 62, Bahar 2018, s. 1-22
Makalenin geliş ve kabul tarihleri: 13.06.2017 – 08.03.2018

II. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA TÜRKİYE'DE BULUNAN POLONYALILAR*

Togay Seçkin BİRBUDAK**
Bülent AKBABA***

ÖZ

XX. yüzyılın ilk yarısı içerisinde yaşanan iki büyük dünya savaşı devletlerin ve toplumların büyük çoğunluğunu derinden etkilemiştir. I. Dünya Savaşı büyük imparatorlukların yıkılmasıyla neticelenmiş, ulus-devletlerin sayısı artarken savaşı sonlandıran antlaşmalar yeni bir savaşın temellerini atmıştır. 1939-1945 yılları arasında yaşanan II. Dünya Savaşı ise teknolojik gelişmelere de bağlı olarak I. Dünya Savaşı'na göre çok daha büyük bir tahribata yol açmıştır. I. Dünya Savaşı'nın ardından yıkılan Osmanlı Devleti'nin yerine Anadolu'da kurulan Türkiye Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı yıllarında siyasetini savaşa dâhil olmamak üzerine kurmuş, bu siyasetini savaşın son günlerine kadar devam ettirmiş, 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir. II. Dünya Savaşı'nın hemen başında Alman işgaline uğrayan Polonya, savaş yıllarında önce Nazi yönetiminin baskısı altında ezilmiş, ülkede büyük katliamlar yaşanmış sonrasında ise ülke SSCB askerleri tarafından işgal edilmiştir. Bu dönemde Polonya halkı, özellikle Yahudiler, Nazilerin sistematik bir kıyımına uğramış; zor şartlardan kaçan Polonyalılardan bir kısmı Türkiye'ye sığınmıştır. Bu araştırmanın amacı, II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de ikamet eden Polonyalıların siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel durumlarını analiz edebilmektir. II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'ye gelen Polonyalıların hayatları ile ilgili arşiv belgelerinin incelenmesi neticesinde söz konusu zümrenin Türk hükümeti tarafından iyi karşılandığı, gelenlere iş imkânı sağlandığı, bazılarının Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına alındığı, bazılarının ise Türkiye'den transit vize alarak istedikleri ülkelere gitmesine imkân sağlandığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda

---

* Bu çalışma 21-23 Eylül 2016 tarihleri arasında Varşova-Polonya'da düzenlenen "IV. International Congress of Turkology – Turkic Peoples Through the Ages and Lands" adlı uluslararası bilimsel toplantıda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi ABD, E-posta: tsbirbudak@gazi.edu.tr

*** Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, E-posta: akbaba@gazi.edu.tr

1939-1945 yılları arasında Türkiye'de bulunan Polonyalılara ait künye bilgileri ile birlikte yapmış oldukları görevler listeler halinde sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *II. Dünya Savaşı, Polonya, Türkiye Cumhuriyeti, mülteci*

POLES IN TURKEY DURING THE WORLD WAR II

ABSTRACT

Two large-scale world wars broke out in the first half of the 20th century, which influenced majority of states and societies deeply. The World War I resulted in the collapse of great empires. As the number of nation-states increased, the treaties which brought an end to the war laid the foundations of a new one. The World War II, which took place between 1939 and 1945, led to an even greater destruction compared to the World War I due to technological developments. The Republic of Turkey, founded in Asia Minor to replace the Ottoman Empire after its collapse following the World War I, made a policy of not participating in the war during the years of the World War II. This policy was maintained until the last days of the war. On the 23rd of February in 1945, Turkey declared war against Germany and Japan. Just at the beginning of the World War II, Poland was invaded by Germans, and the country was oppressed by the Nazi rule during the war years leading to great massacres. Afterwards, the country was invaded by the USSR troops. In this period, Polish people, particularly Jews, were slaughtered systematically by the Nazis while some Polish people escaping from the harsh conditions of the war took refuge in Turkey. The purpose of this study is to analyze the political, social, economic, and cultural statuses of Polish people residing in Turkey during the World War II. Upon analyzing the archive documents regarding the lives of Polish people who took refuge in Turkey during the World War II, it was seen that they were welcomed by the Turkish government that provided job opportunities and granted citizenship to those who wanted and allowed the acquisition of transit visas by those who wished to go to other countries. In this sense, the personal records of Polish people who were present in Turkey between the years 1939 and 1945 as well as their occupations are presented here as a list.

Keywords: *World War II, Poland, The Republic of Turkey, refugee*

Giriş: II. Dünya Savaşı'na Kadar Türkiye-Polonya İlişkileri

Türkiye ile Polonya arasındaki siyasi ilişkilerin tarihi bugün yedinci yüzyıla doğru ilerlemeye devam etmektedir. Türkiye-Polonya ilişkilerinin 600. Yılı anısına 2014 yılında yapılan etkinliklerde de vurgulandığı üzere iki toplum arasındaki ilk resmi temas olarak 1414 yılında Polonya Kraliyet elçisinin Osmanlı sultanı I. Mehmed Çelebi tarafından Bursa'da kabulü

gösterilmektedir[1]. Bu tarihten sonra altı asır boyunca devam eden ilişkilerde muhakkak ki olumlu-olumsuz pek çok gelişme yaşanmıştır. Osmanlı – Lehistan ilişkilerine dair Osmanlı ordusunun 1672'de Kamaniçe Kalesi'ni fethi, Polonya Kralı Johann Sobieski'nin Osmanlı ordusu ile savaşları gibi askerî mücadelelerin[2] yanı sıra 1848 yılındaki mülteci meselesi[3] gibi insanî konular da tarihteki yerini almıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı topraklarında bulunan Polonyalılar askeriye başta olmak üzere sanayi, eğitim-bilim, bürokrasi ve güzel sanatlar alanlarında Osmanlı modernleşmesine katkıda bulunmuşlardır[4]. Nitekim XIX. yüzyılda Osmanlı topraklarına gelerek Polonezköy'e yerleşen Lehli mültecilerin torunları I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda görev almış ve Çanakkale cephesi başta olmak üzere Osmanlı topraklarını savunmuşlardır[5].

I. Dünya Savaşı'nın hemen ardından bağımsız Polonya kurulmuş olmasına rağmen savaşın mağlup cephesinde yer alan Osmanlı Devleti ve bu devletin aslî unsuru olan Türkler için bağımsızlık o kadar kısa sürede sağlanamamıştır. 1919-1923 yılları arasında Osmanlı subaylarından Mustafa Kemal'in liderliğinde yürütülen milli mücadele hareketi 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile başarıya ulaştırılmıştır. Mustafa Kemal'in önderliğinde kurulan yeni Türk Devleti ile Polonya arasında kurulan ilk diplomatik ilişki ise Lozan Antlaşması'ndan hemen bir gün önce gerçekleştirilmiştir. Lozan'da bağımsız Türk devletinin ilanından bir gün önce, 23 Temmuz 1923 günü, iki taraf arasında bir dostluk antlaşması imzalanmıştır[6]. Keza Ankara'da açılan ilk yabancı elçiliklerden biri Polonya'ya aittir. Türkiye Cumhuriyeti'nin de ilk yabancı elçilikleri arasında

---

1 Polonya Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu Resmi İnternet Sitesi http://istanbul.mfa.gov.pl/tr/haber/600 yıldönümüne geri sayım print Mode=true (E.T. 29.07.2016).

2 Kemal Beydilli, "*Polonya – Tarih*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 313-314.

3 İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C. 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1955, s. 138-139.

4 İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 245-246. Duman, bahsi geçen bu zümrenin önemli bir kısmının I. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan bağımsız Polonya Cumhuriyeti'ne geri döndüğünü belirtmektedir. Selçuk Duman, "*Atatürk Dönemi Türkiye-Polonya İlişkileri*", **Karadeniz Araştırmaları**, S. 38, Yaz 2013, s. 92.

5 Piotr Nykiel, "*Birinci Dünya Harbi Döneminde Polonyalılar ile Türkler Arasındaki Askerî İlişkiler*", **600. Yılında Türkiye-Polonya İlişkileri Sempozyumu Bildirileri** (Ankara: 5 Mart 2014), Ed.: Hacer Topaktaş, Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, 2014, s. 74-75.

6 Mehmet Sait Dilek, "*TBMM Hükümeti ile Polonya Cumhuriyeti (Lehistan) Arasında 23 Temmuz 1923 Tarihinde İmzalanan Antlaşmalar ve Tarafların Dış Politika Yaklaşımları*", **Turkish Studies**, C. 8, S. 9, Yaz 2013, s. 1138.

Varşova yer almaktadır[7]. 1923 yılındaki antlaşmayı 1931 ve 1932 yıllarındaki ticaret ve denizcilik antlaşmaları izlemiştir. Yine iki ülke arasındaki ticaretin geliştirilmesi adına 1936, 1937 ve 1938 yıllarında karşılıklı antlaşmalar imzalanmıştır. 1923-1938 yılları arası dönemde sadece ekonomi alanında değil, kültür, bilim ve teknoloji alanlarında da yakın ilişkiler kurulmuştur[8].

Görüldüğü üzere M. Kemal Atatürk (1923-1938) zamanında Türkiye ile Polonya arasında kurulan dostluk ve işbirliğine dayalı diplomatik münasebetler II. Dünya Savaşı başlayana kadar devam ettirilmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki, II. Dünya Savaşı Türkiye ile Polonya arasındaki dostluk ilişkilerini olumsuz etkilememiştir. Bu tarihe kadar iki bağımsız devlet arasında sürdürülen ilişki, 1939-1945 yılları arasında farklı bir boyut kazanmış ve toprakları işgal edilen ve hayatı tehlikede olan dost bir ülkenin vatandaşlarına Türkiye Cumhuriyeti kapılarını açmıştır.

1 Eylül 1939 günü sabahı Alman askerlerinin Polonya'yı işgale başlaması ile dünya tarihinin ikinci büyük savaşının Avrupa kıtasındaki fitili ateşlenmiştir. İngiltere ve Fransa'dan yardım alamayan ve Alman ordusuna karşı tek başına mücadele etmek zorunda kalan Polonya ordusu Nazi birliklerine direnememiş ve savaşın onuncu günü itibariyle Varşova kuşatma altına alınmıştır. Almanların bu harekâtına karşılık olarak Sovyet ordusu da Polonya'daki Ukraynalı ve Beyaz Rusları koruma bahanesiyle 17 Eylül 1939 günü Polonya topraklarına asker sevk etmiştir. Polonya topraklarını işgal eden Almanya ve Sovyetler Birliği'nin 28 Eylül 19139 günü imzaladıkları antlaşma ile Varşova ve Lublin'i de içine alan bir şekilde Polonya'nın önemli bir kısmı Almanya'ya doğusu ise Sovyetlere bırakılmıştır[9]. Bu tarihten II. Dünya Savaşı'nın sona ereceği 1945 yılına kadar Polonya halkı Alman veya Rus baskısı altında kalmış, özellikle ülkedeki Yahudiler Nazi soykırım politikası tehdidini derinden yaşamışlardır. Bu tarihlerde diğer savaş bölgelerinde olduğu gibi Polonya'da da insanlar can güvenliklerini temin edebilecekleri güvenli yerler aramışlar, bu kapsamda Polonya vatandaşlarının bir kısmının sığındığı liman Türkiye olmuştur.

M. Kemal Atatürk liderliğinde 15. yılını geride bırakmış olan Türkiye Cumhuriyeti II. Dünya Savaşı yıllarında İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı altında savaşa müdahil olmaktan kaçınan bir siyaset takip etmiştir. Ancak aşağıda örneklerini sıralayacağımız üzere Türkiye, hayatı tehdit altındaki Polonya vatandaşlarına eldeki imkânlar çerçevesinde yardımcı olmaktan geri

---

7 Hacer Topaktaş, "*Lehistan'dan Polonya'ya: Polonya Tarihyazımında Türkler ve Türkiye*", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. 8, S. 15, 2010, s. 539.

8 Selçuk Duman, *a.g.m.*, s. 93-96.

9 Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi**, Alkım Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 361-362.

durmamıştır. 1936-1945 yılları arasında Polonya'nın Ankara Büyükelçisi olarak görev yapan, savaş sonrasında da ülkesine dönmeyip Ankara Üniversitesi'nde akademik hayatını sürdüren Prof. Michal Sokolnicki'nin ifadesiyle II. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalan devletlerin birçoğu işgal altına giren Polonya'ya karşı soğuk bir tavır takınmış olmasına rağmen Türkiye Polonya'ya büyük bir yakınlık göstermiştir.

Türkiye ile Polonya arasında II. Dünya Savaşı yılları arasında seyreden diplomatik ve insanî ilişkiler birkaç ana başlık altında toplanabilir. Öncelikle savaş yıllarında birçok Polonyalı Türkiye'ye gelmiş ve aldıkları çalışma iznine binaen Türkiye'de hayatlarını devam ettirmiştir. Buna ilaveten bazı Polonyalılara Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı hakkı verilmiş, özellikle Polonyalı Yahudilerin Filistin'e ulaşmalarında kolaylık sağlayıcı kararlar alınmış ve ayrıca savaş yıllarında ülkesini terk etmeyen Polonyalılara insanî yardımlar gönderilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte II. Dünya Savaşı'nın son günlerine kadar savaşa dahil olmayan ve tarafsızlık politikası yürüten Türk hükümetinin Almanya'nın siyasî baskılarına rağmen Polonya altın rezervlerinin Fransa denetimindeki Suriye'ye nakledilmesinde yardımcı olduğunu ve Ruslar tarafından esir alınan ve Katyn Ormanı'nda infaz edilen Polonyalı subaylar için de Moskova nezdinde girişimlerde bulunmaktan çekinmediğini de ifade etmek gerekir[10].

1. II. Dünya Savaşı Sırasında Türk Hükümeti'nin Polonyalılara Dair Uygulamaları

Çalışma İzni Verilen Polonyalılar

II. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Polonya topraklarının Alman-Sovyet askerleri tarafından işgalinin ardından ülkesini terk ederek Türkiye'ye gelen mültecilerden bir kısmına Türkiye'deki çeşitli kamu kuruluşlarında çalışma izni verilmiştir. Ancak 11 Haziran 1932'de kabul edilen "Türkiye'de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun"un 2. maddesinin B fıkrası "Devlete veya vilayetlere merbut müessesat veya belediyeler ile bunlara merbut tesisat hizmetleri"nin Bakanlar Kurulu (o dönemki adıyla İcra Vekilleri Heyeti) izni olmaksızın yabancılar tarafından yürütülmesi yasaklanmıştır[11]. Bu nedenle söz konusu zümreye çalışma izni

[10] Dariusz Kolodziejczyk, "*Komşuluktan Kardeşliğe: Osmanlı-Polonya ve Türkiye-Polonya Tarihî İlişkilerinden Birkaç Manzara*", **600. Yılında Türkiye-Polonya İlişkileri Sempozyumu Bildirileri** (Ankara: 5 Mart 2014), Ed.: Hacer Topaktaş, Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, 2014, s. 41.

[11] **T. C. Resmî Gazete***,* No: 2126, 16 Haziran 1932, s. 1564.

verilmesi için Bakanlar Kurulu onayı çıkartılmış ve onay öncesinde bakanlıklar, Genelkurmay Başkanlığı ve diğer bazı kurumlardan görüş ve teklifler de işlemlerde esas teşkil etmiştir. 1939 yılından itibaren Türkiye'ye gelen ve Bakanlar Kurulu kararıyla kamu kuruluşlarında çalışmalarına izin verilen kişilere dair bir liste ekte sunulmaktadır. Görevlendirilen Polonyalıların umumiyetle Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları (TDÇF), Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü (MTA), Sümerbank, Etibank gibi kamu iktisadi teşebbüslerinde istihdam edildikleri görülmektedir.

Vatandaşlığa Alınan Polonyalılar

II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de ikamet eden Polonyalılardan bir kısmının Türk vatandaşlığına alındığı bir kısmının ise mülteci sıfatıyla ikamet ettirildiği görülmektedir. Örneğin, Polonyalı mühendis Arnd Zbigniew ve eşi ile Anczutin Andrzej, Janik Franciszek ve Jerzy Belkowski 24 Aralık 1940'da 1312 Sayılı Kanun'un 6. maddesine göre istisnai olarak Türk vatandaşlığına alınmıştır[12]. Bir başka arşiv belgesine göre Polonya'nın eski hükümet üyelerinden olup bir müddetten beri İstanbul'da bulunan Dr. Felicjan Skladowski ile Witold Grabowski'nin Temmuz 1940'da mülteci olarak Türkiye'de kalmalarına ayrıca Romanya'da bulunan eş ve çocuklarının da aynı statü ile Türkiye'ye gelmelerine izin verilmiştir[13]. Yine savaş nedeniyle ülkesinden ayrılan ve Eylül 1940 itibariyle Bükreş'te bulunan Polonya Sayıştay eski başkanı Jakub Marian Krzemienski'nin mülteci sıfatıyla Türkiye'ye gelişine izin verilmiştir[14].

Ekte listesini sunduğumuz Türkiye'de çalışan Polonyalılar arasında da Türk vatandaşlığına kabul edilenlerin olduğunu belirtmemiz gerekir. II. Dünya Savaşı'nın zorlu şartları altında hayatlarını devam ettirebilmek için Türkiye'ye gelen Polonyalılardan bazıları sonradan Türk vatandaşlığına alınmıştır. Bu hususta tespit edebildiğimiz örneklerden biri Matilda ve Alexander Cybulski çiftinin çocukları 1893 doğumlu Jozef Cybulski'dir. 1940 yılında Türkiye'ye gelen Cybulski, yaklaşık 10 yıl boyunca, çalışma izinleri resmî olarak uzatılmak kaydıyla, Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları ve

[12] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi** (BCA.) 30.18.1.2/93.118.19. **T. C. Resmî Gazete**, No: 4704, 6 Ocak 1941, s. 273. Jerzy Belkowski ile eşi ve kızı da Türk vatandaşlığına kabul edilmiştir. **BCA.** 30.18.1.2/105.26.8.

[13] **BCA.** 30.18.1.2/92.76.9.

[14] **BCA.** 30.18.1.2/92.90.3.

Sümerbank'ta görev yapmıştır[15]. Sümerbank'a bağlı fabrikaların enerji santralleri kazan uzmanlığını yürüten Cybulski, Bakırköy Bez Fabrikası'nda çalıştığı dönemde, 23 Şubat 1950'de Bakanlar Kurulu kararıyla Türk vatandaşlığına alınmıştır[16].

Bu hususta bir başka örnek Roman Çekoviç'tir. Arşiv kayıtlarında ismine ilk kez 1943 yılında rastladığımız Çekoviç, Sümerbank Etüd ve Tesis Heyeti bünyesinde elektrik ustabaşısı olarak görevlendirilmiş ve bu görevi 1949 yılına kadar bir çok kez uzatılmıştır[17]. Çekoviç ile ilgili Kasım 1944 tarihli bir başka arşiv belgesinde Çekoviç'in 6 ay müddetle Eskihisar Çimento, Hereke Dokuma, İzmit Klor ve Alkali ile Isparta İplik Fabrikalarında çalışmasına ve bu süre içerisinde ikinci derece yasak statüsündeki mıntıkalara girmesine izin verilmiştir[18]. 6 yıl boyunca Sümerbank bünyesinde hizmet veren Çekoviç 22 Aralık 1949 günü Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına kabul edilmiştir[19].

Savaşın son günlerinde merkezi Tel Aviv'de bulunan Ortadoğu Polonya Ordusu Harp Malulleri Birliği (Association of War-Invalids of the Polish Army in the Middle East) Başkanı J. Baczkowski tarafından 10 Ağustos 1945'te Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı'na hitaben yazılan mektup mühimdir. II. Dünya Savaşı'nda görev alan bütün Polonyalı harp malullerini bir araya toplamayı amaçlayan derneğin başkanı Baczkowski söz konusu mektubunda 6 yıldır devam eden savaş neticesinde Leh milletinin vatansız kaldığını, Polonyalı harp malullerinin Sovyet idaresi altındaki memleketlerine dönmek istemediklerini ifade ederek Polonya'nın paylaşılmasını tanımayan yegâne devlet olan Türkiye'ye karşı duydukları büyük sempatiyi dile getirmektedir. Mektupta Osmanlı zamanından tarihî karakterler Michal Czajkowski (Mehmet Sadık Paşa), Dembinski, Jozef Bem (Murad Paşa), Charzanowski ve Wysocki'den atıfla Polonyalıların Türk toprağında sığınacak yer aramaya mecbur kalışlarının ilk olmadığı vurgulanmakta ve bundan dolayı söz konusu harp malullerinin bir kısmının Türk vatandaşlığına alınması yahut uzun vadeli ikamet vizesi verilmesi, hayatlarını sürdürmelerine yardımcı olunması hususunda müracaatta bulunulmaktadır[20].

---

[15] **BCA.** 30.18.1.2/94.11.14; 30.18.1.2/98.40.19; 30.18.1.2/104.8.35; 30.18.1.2/104.19.8; 30.18.1.2/106.77.13; 30.18.1.2/109.78.7; 30.18.1.2/112.70.18; 30.18.1.2/115.71.1; 30.18.1.2/116.35.17; 30.18.1.2/117.72.15; 30.18.1.2/120.58.5.

[16] **BCA.** 30.18.1.2/121.112.20. **T. C. Resmî Gazete**, No: 7461, 20 Mart 1950, s. 18121.

[17] **BCA.** 30.18.1.2/101.25.14; 30.18.1.2/104.8.32; 30.18.1.2/107.81.11; 30.18.1.2/109.58.2; 30.18.1.2/112.70.15; 30.18.1.2/115.74.2; 30.18.1.2/118.85.7.

[18] **BCA.** 30.18.1.2/107.80.16

[19] **BCA.** 30.18.1.2/121.93.2; **T. C. Resmî Gazete**, No: 7409, 18 Ocak 1950, s. 17631.

[20] **BCA.** 30.10.0.0/99.641.26.

Transit Geçiş Vizesi Verilen Polonyalılar

1939-1945 yılları arasında Türkiye'ye sığınan ve burada kalarak hayatını devam ettirmeye çalışanların yanı sıra önemli bir zümre de geçici sığınma ve transit geçiş amacıyla Türk hükümetine başvurmuştur. Savaş yıllarında Nazi zulmünden kaçarak Türkiye'de geçici sığınma hakkını elde eden ve sonrasında da Filistin'e hareket eden yaklaşık 100.000 kişi bulunmaktadır[21]. Türk hükümeti transit geçiş konusundaki talepleri bazen tekil olarak değerlendirmiş, bazen de toplu listeler halinde ele alarak hayatı tehlike altında bulunan birçok Yahudi'nin Filistin'e ulaşmasına imkân tanımıştır[22]. Şüphesiz bunların bir kısmı da Polonya vatandaşıdır.

Anlaşılan o ki, savaşın başlaması, Polonya topraklarının Alman işgali altına girmesi ve ülkede hayatını sürdüren Yahudi vatandaşlara uygulanan insanlık dışı siyaset nedeniyle birçok Polonyalı Yahudi yaşadığı toprakları terk etmek zorunda kalmış ve bu zümrenin önemli bir kısmı kendisine istikamet olarak da Filistin'i seçmiştir. Doğaldır ki bu yolculuk savaş yıllarında çok da kolay olmamıştır. Ancak bu hususta da Türk devletinin Polonyalılara önemli yardımlarda bulunduğu anlaşılmaktadır. Net bir rakamdan bahsetmemiz mümkün olmasa da Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından birçok Polonyalıya transit vize izni verilmiştir. Bu konudaki tespitlerimiz şu şekildedir: 1940 yılı içerisinde Viyana'da bulunan Sara Babad ve oğlu Miran Babad'a[23], Atina'da bulunan Gutman Chil Mjer'e[24], Belgrat'ta bulunan Krynala Gelboroa'ya[25] Filistin'e ulaşabilmeleri için transit geçiş vize izni verilmiştir. Bunun dışında isimleri belirtilmeyen Rumen, Çek ve Polonya vatandaşlarından oluşan 366 kişilik bir grubun Suriye ve Filistin'e geçmeleri hususunda biletlerini ibraz etmeleri şartıyla Türkiye'den geçişleri için transit vize verilmesi kararı alınmıştır[26]. Bu hususta farklı bir arşiv belgesinde ise Polonya hükümetine ait olup Bükreş'ten İstanbul'a gelmiş olan altı adet aracın Mersin üzerinden Filistin'e geçişine de izin verildiği ifade edilmektedir[27].

---

[21] Kemal Kirişçi, "*Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketlerinin Değerlendirilmesi*", **Bilanço 1923-1938**, C. I, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 116.

[22] Tahir Kodal, "*Türk Arşiv Belgelerine Göre II. Dünya Savaşı (1939-1945) Yıllarında Türkiye Üzerinden Filistin'e Yahudi Göçleri*", **Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi**, C. 5, S. 3, Ocak 2007, s. 142.

[23] **BCA.** 30.18.1.2/93.110.15.

[24] **BCA.** 30.18.1.2/92.76.14.

[25] **BCA.** 30.18.1.2/92.87.14.

[26] **BCA.** 30.18.1.2/92.94.19.

[27] **BCA.** 30.18.1.2/93.108.9. Benzer bir belgede de Polonya Büyükelçiliği'ne ait olup Mersin'de bulunan iki otomobilin Suriye'ye geçişine izin verilmiştir. **BCA.** 30.18.1.2/95.68.15.

Filistin'e ulaşmak için birçok farklı yol izleyen Polonya Yahudilerinin deniz yolu ulaşımı hususunda Türklerden yardım aldıkları da görülmektedir. Polonya'dan kaçarak Romanya'ya iltica eden ve bir müddet buradaki kamplarda kalan Polonyalı Yahudileri Filistin'e taşıyan gemilerden biri de Aslan Sadıkoğlu'na ait "Sakarya" gemisidir. 1940 yılı Şubat ayında Köstence'den yolcularını alan Sakarya gemisi Türk karasuları üzerinden bir rota ile yoluna devam etmiş ve Türk Kızılayı tarafından da gıda takviyesi ile desteklenmiştir[28].

1940 yılı sonunda yaşanan bir başka olayda ise yine Filistin'e ulaşmak için 352 Polonya ve Romanyalı Yahudiyi taşıyan Uruguay bandralı Salvador adlı gemi Varna'dan hareket etmiş ancak fırtına nedeniyle Silivri açıklarında batmıştır. Sağ kurtarılabilen 122 yolcu İstanbul'da ikamet ettirilmiştir. Bu üzücü olayın ardından İngiltere ve Bulgaristan, seyahat için uygun koşulları sağlamayan bir geminin karasularından geçişine izin verdiği gerekçesiyle Türkiye'yi suçlamış ve bunun üzerine Türk hükümeti benzer kazaların yaşanmaması için Filistin vizesi olmayan Yahudilerin boğazdan geçişine izin vermemiştir[29].

Bu hususta son olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin Polonya'dan ayrılmak isteyenler için sadece Filistin vizesi vermediği başka ülkelere geçişleri için de yardımcı olduğu görülmektedir. Örneğin, ABD vizesi bulunan Polonyalı Drobnis ve ailesinden 7 kişiye transit vize izni verilmiş[30], yine Polonyalı Elzai, Rfika ve Rasiye adlı üç kadına Avusturalya ve Güney Afrika'ya gitmek üzere transit vize kolaylığı sağlanmıştır[31].

Polonya'ya Gönderilen İnsanî Yardımlar

II. Dünya Savaşı yıllarında çoğu ülke gibi Türkiye de ekonomik yönden oldukça büyük bir darboğaz içerisine girmiş ve savaşın son günlerine kadar fiili olarak yer almasa da ekonomik yönden savaşın etkilerini derinden hissetmiştir. Bununla birlikte savaşın son günlerine kadar tarafsızlık politikası izleyen Türkiye, savaş sürecinde çok ciddi zararlar gören bölgelerdeki halklara da yardımda bulunmaktan geri durmamıştır. Eldeki kısıtlı imkânlara rağmen Türk Kızılayı aracılığıyla yurt dışına başta gıda malzemeleri olmak üzere yardımda bulunulduğu görülmektedir. Bu yardımlar kapsamında

---

[28] Erdem Çanak, "*İkinci Dünya Savaşı Sırasında Balkanların İşgalinin Türkiye'ye Etkisi: Yahudi Mülteciler Meselesi*", **Turkish Studies**, C. 10, S. 9, 2015, s. 134.
[29] Çanak, *a.g.m*., s. 138.
[30] **BCA.** 30.18.1.2/92.74.18.
[31] **BCA.** 30.18.1.2/92.82.18.

Polonya'ya da çeşitli kereler insanî yardım paketleri gönderilmiştir. Bu yardımların bir kısmının Türkiye'de ikamet eden Polonyalılar tarafından tertip edildiğini de ifade etmek gerekir. Yani sadece Türk devleti değil, aile ve akrabalarını ardında bırakarak ülkelerini terk eden ve hayatlarını Türkiye'de sürdüren Polonyalılar da ülkelerine yardım göndermek için çaba sarf etmişler ve Türk Kızılayı da gerekli kolaylığı göstermiştir.

Polonya Büyükelçiliği'nden 17 Mayıs 1940 tarihinde Kızılay Umumi Merkezi'ne gönderilen mektupta Türkiye'de çeşitli sanayi kuruluşlarında çalışmakta olan Polonyalı mültecilerin ülkelerinde kalan akraba ve ailelerine yardımda bulunabilmek için kendi aralarında bir organizasyona gittikleri ve Kızılay vasıtasıyla yiyecek ve içecek kolileri göndermek istedikleri bildirilmiştir. Kızılay Genel Müdürlüğü 1929 tarihli Cenevre Antlaşması'nın harp esirlerine yardımla alakalı 38. maddesine binaen yardımın gönderilebilmesi hususunda Başbakanlık'tan izin talebinde bulunmuş ve Başbakanlık makamı 25 Mayıs 1940 tarihli cevabında yasa gereği yurtdışına çıkarılacak gıda maddelerinin Bakanlar Kurulu iznine tabi olduğundan gönderilmesi planlanan gıda maddelerinin tespitini ve bildirilmesini talep etmiştir[32]. Bunun üzerine Polonya Büyükelçiliği gönderilecek gıda maddelerini tespit ederek bir liste halinde Kızılay'a bildirmiştir. Buna göre bir defalığına olmak üzere 65 kilo domuz yağı, 60 kilo jambonun ve her ay gönderilmek üzere 40 kilo tereyağı, 40 kilo zeytin, 40 kilo soğan ve 40 kilo konservenin Polonya'ya ulaştırılmak istendiği bildirilmiştir. Bu talep Temmuz 1940'ta Başbakanlık tarafından onaylanarak Polonya'ya yardım gönderilmesine imkân sağlanmıştır[33].

Ekim 1941'de Polonya Büyükelçiliği, Dışişleri Bakanlığı'na başvurarak Polonya'ya her ay 200 koli yardım gönderilmesi talebinde bulunmuş ve bu kapsamda 27 Ekim 1941 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'nda toplanan Kızılay yardımlarını düzenleme işlerinden sorumlu komisyon bu talebi kabul etmiştir. Böylece Polonya'ya düzenli olarak aylık 200 koli yardım gönderilmeye başlanmıştır[34]. Yine aynı komisyonun 2 Haziran 1943 tarihli raporuna göre, söz konusu tarihte gerçekleştirilen toplantıda Polonya Sefareti'nin Polonya'da bulunan ve maddi açıdan sıkıntıda olan profesör, âlim ve sanatkârlara ulaştırılmak üzere her ay gönderilen kolilere ek olarak aylık 5'er kiloluk 600 koli daha göndermesi talebi incelenmiş ve bu talep uygun görülerek 3 ay

[32] **BCA.** 30.10.0.0/178.234.7.
[33] **BCA.** 30.10.0.0/178.234.9.
[34] **BCA.** 30.10.0.0/179.235.11.

müddetle fındık, kuru üzüm, kuru incir, tütün, domuz eti, kurutulmuş balık içeren 5'er kiloluk 600 kolinin gönderilmesine karar vermiştir[35].

1941 yılı Haziran ayına ait bir arşiv belgesinden Polonya Sefareti'nin talebi üzerine Almanya'daki Polonyalı savaş esirlerine her ay gönderilmekte olan koli adedinin 300'e çıkartıldığı ifade edilmektedir ki bu belge vasıtasıyla Türkiye'den Almanya'daki savaş esirlerine düzenli olarak yardım gönderildiği anlaşılmaktadır[36].

THK bünyesinde çalışan Polonyalı mühendislerin Mayıs 1942'den itibaren memleketlerinde geçim sıkıntısı çeken ve temel gıda maddelerini teminde zorlanan ailelerine yardım kolisi gönderdikleri görülmektedir[37]. Kasım 1942 tarihli bir başka belgede ise Türk Hava Kurumu'na ait uçak fabrikasında görev yapan 28 Polonyalı mühendis ve teknisyenin yaşamlarını memleketlerinde sürdüren ailelerine giyim-kuşam yardımında bulunmak istedikleri anlaşılmaktadır. Polonya'daki hayat pahalılığından dolayı gönderilen nakit para ile giysi almak imkânsız olduğundan mühendislerin elbise, çamaşır, çarşaf, çorap, ayakkabı, eldiven, atkı, süveter ve benzeri kıyafetlerin gönderme isteği kabul edilmiş ve her bir çalışana 10 kiloluk bir paket gönderme izni verilmiştir[38].

İnsanî yardımların gönderilmesi hususunda Türk hükümetinin yardımcı olmaya çalıştığı yukarıdaki örneklerden anlaşılmakla birlikte her başvurunun kabul edilmediği ve yardımların yasalar çerçevesinde tertip edildiği görülmektedir. Bu konuda örnek teşkil edebilecek bir arşiv belgesinde Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları bünyesinde çalışmakta olan Polonyalı mühendis ve ustabaşılarının her ay düzenli olarak Polonya'ya göndermekte oldukları miktarı arttırmak için 14 Ağustos 1941'de Ticaret Bakanlığı'na bir başvuruda bulundukları ancak bu talebin bakanlık tarafından uygun görülmediği, red gerekçesi olarak da dönemin geçerli kanunlarına 5 kg ağırlık ve 10 lira değerinden fazlaya tekabül edecek paketlerin gönderilemeyeceği ifade edilmiştir[39].

Sonuç

[35] **BCA.** 30.10.0.0/179.236.3. Yine aynı komisyon raporunda Yunanistan'ın İtalya'da bulunan esirleri için 10 koli, Fransa'nın da Almanya'daki esirleri için 5.000 koli erzak gönderilmesini talep ettikleri ve bu kapsamda Yunan esirler için 10, Fransız esirler için de 1.000 kolilik bir gıda yardımının yapılmasının kararlaştırıldığı ifade edilmektedir.

[36] **BCA.** 30.10.0.0/178.234.30.

[37] **BCA.** 30.10.0.0/201.374.21.

[38] **BCA.** 30.10.0.0/202.378.17.

[39] **BCA.** 30.10.00/212.439.8

1939-1945 yılları arasında yaşanan II. Dünya Savaşı'nın başlangıç noktası Polonya topraklarının Almanlar tarafından işgalidir. Bu açıdan bakıldığında Polonya halkı daha ilk günden itibaren savaşın bütün zorluklarını yaşamaya başlamış bir toplumdur. Alman işgalinin hemen arkasından gerçekleşen Rus askerî harekâtı Polonya topraklarının iki kuvvet arasında ezilmesine ve halkın hayatını sürdürme imkânının bir kat daha artmasına sebep olmuştur. Bu zorluklara ilaveten Adolf Hitler'in Yahudi karşıtı soykırımcı siyaseti Polonya'da işlerin daha da karışmasına neden olmuştur. Tüm bu nedenlerden ötürü savaş döneminde birçok Polonya vatandaşı hayatını idame ettirebilmek için memleketini terk etmek zorunda kalmıştır.

II. Dünya Savaşı yıllarında temel politikasını savaşa müdahil olmama üzerine kuran Türkiye ise zaman zaman Nazi tehdidini yakından hissetmesine rağmen bu siyasetini sürdürmeyi başarmış ve hâkimiyeti altında bulundurduğu topraklar üzerinde herhangi bir askerî mücadele yaşanmadan bu süreci atlatabilmiştir. Savaş ortamının dışında kalan bir Türkiye doğal olarak yurtlarını terk eden insanlar için güvenli bir liman haline gelmiştir. Türkiye'nin de elindeki imkânlar çerçevesinde bu mülteci zümreye yardımcı olmaya çalıştığı görülmektedir.

Türkiye'ye gelen savaş mağdurları arasında Polonyalıların sayıca önemli bir miktara ulaştığı görülmektedir. XV. Yüzyıla dayanan Türk-Leh ilişkilerinin tarihî seyrinde dostluk münasebetlerinin bulunması XIX. Yüzyıldan sonra her iki toplumun karşılıklı olarak birbirini etkilemesi ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlıklarını kazanan Türkiye ve Polonya Cumhuriyetlerinin 1939 öncesi dönemde dostluk temelinde bir dış siyaset benimsemeleri Polonyalı savaş mağduru mülteciler için Türkiye'yi önemli ve güvenli bir seçenek haline getirmiştir. Polonya'dan Türkiye'ye gelenlere Türk hükümeti çalışma izni vermiş ve kamu iktisadi teşebbüslerinde istihdam olanağı sunmuştur. Buna mukabil birçok Polonyalı Türk vatandaşlığına kabul edilmiş, özellikle Polonyalı Yahudilerin Filistin'e ulaşmaları hususunda Türk hükümeti oldukça yardımcı bir politika takip etmiştir. Ayrıca savaş döneminde çeşitli kereler ve bazı dönemlerde düzenli seferlerle Polonya'da gıda başta olmak üzere insanî ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk yaşayan Polonyalılara yardım ulaştırılmaya çalışılmıştır.

1939-1945 arasında yaşanan bu gelişmeler Türkiye ile Polonya arasındaki dostluk ilişkilerinin ve iki ülke halkının birbirlerine gösterdikleri yakınlığın büyük bir nişanesi olarak tarihteki yerini alacaktır. Ancak II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Türkiye ile Polonya iki kutuplu yenidünya düzeninde farklı taraflarda kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ABD'nin başını çektiği Batı bloğu içerisinde yer alırken, Polonya SSCB'nin önderliğindeki Sosyalist doğu bloğunun bir parçası olmuştur. Dolayısıyla iki ülke arasındaki

siyasi ilişkiler NATO – Varşova Paktı çekişmesi yüzünden doğal olarak zayıflamıştır. Ancak taraflar arasındaki kültürel ve ticari ilişkiler sürdürülmüştür[40]. Savaş sonrası dönemin ilk ve net diplomatik teması 1960 yılında Türkiye-Rusya ve Polonya arasında imzalanan ticaret antlaşması olmuştur[41]. II. Dünya Savaşı'nın üzerinden geçen yarım asrın ardındansa tekrar iki ülke yakın dostluk ilişkilerini yeniden tesis edebilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Belgeleri

- *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi **(BCA.)** Muamelat Genel Müdürlüğü Belgeleri*
- *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi **(BCA.)** Kararlar Daire Başkanlığı Belgeleri*
- *T. C. Resmî Gazete*

Telif ve Tetkik Eserler

Armaoğlu, Fahir; **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi**, Alkım Kitabevi, İstanbul 1992.

Baş, Osman Fırat; "*THK Uçak Fabrikası ve Polonyalıların Rolü*", **Mühendis ve Makina**, C. 55, S. 659, Aralık 2014, ss. 36-42.

Beydilli, Kemal; "*Polonya – Tarih*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 309-317.

Çanak, Erdem; "*İkinci Dünya Savaşı Sırasında Balkanların İşgalinin Türkiye'ye Etkisi: Yahudi Mülteciler Meselesi*", **Turkish Studies**, C. 10, S. 9, 2015, ss. 127-144.

Danişmend, İsmail Hami; **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C. 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1955.

Dilek, Mehmet Sait; "*TBMM Hükümeti ile Polonya Cumhuriyeti (Lehistan) Arasında 23 Temmuz 1923 Tarihinde İmzalanan Antlaşmalar ve Tarafların Dış Politika Yaklaşımları*", **Turkish Studies**, C. 8, S. 9, Yaz 2013, ss. 1127-1147.

Duman, Selçuk; "Atatürk Dönemi Türkiye-Polonya İlişkileri", **Karadeniz Araştırmaları**, S. 38, Yaz 2013, ss. 89-104.

Kirişçi, Kemal; "*Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketlerinin Değerlendirilmesi*", **Bilanço 1923-1938**, C. I, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, ss. 111-121.

---

[40] Bahar Soylu, "*20. Yüzyılın İkinci Yarısından Günümüze Kadar Polonya-Türkiye İlişkileri*", **Bilge**, S. 48, 2006, s. 8.

[41] Vefa Kurban, "*1950-1960 Yıllarında Türkiye ile Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler*", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. XIV, S. 28, Bahar 2014, s. 269.

Kodal, Tahir; "*Türk Arşiv Belgelerine Göre II. Dünya Savaşı (1939-1945) Yıllarında Türkiye Üzerinden Filistin'e Yahudi Göçleri*", **Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi**, C. 5, S. 3, Ocak 2007, ss. 133-163.

Kolodzıejczyk, Dariusz; "*Komşuluktan Kardeşliğe: Osmanlı-Polonya ve Türkiye-Polonya Tarihî İlişkilerinden Birkaç Manzara*", **600. Yılında Türkiye-Polonya İlişkileri Sempozyumu Bildirileri** (Ankara: 5 Mart 2014), Ed.: Hacer Topaktaş, Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, 2014, ss. 36-48.

Kurban, Vefa; "*1950-1960 Yıllarında Türkiye ile Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler*", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. XIV, S. 28, Bahar 2014, ss. 253-282.

Nykiel, Piotr; "*Birinci Dünya Harbi Döneminde Polonyalılar ile Türkler Arasındaki Askerî İlişkiler*", **600. Yılında Türkiye-Polonya İlişkileri Sempozyumu Bildirileri** (Ankara: 5 Mart 2014), Ed.: Hacer Topaktaş, Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, 2014, ss. 74-81.

Ortaylı, İlber; **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Polonya Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu Resmi İnternet Sitesi http://istanbul.mfa.gov.pl/tr/haber/600__y_ldonumune_geri_say_m?printMode=true (Erişim Tarihi: 29.07.2016).

Soylu, Bahar; "*20. Yüzyılın İkinci Yarısından Günümüze Kadar Polonya-Türkiye İlişkileri*", **Bilge**, S. 48, 2006, ss. 8-11.

Topaktaş, Hacer; "*Lehistan'dan Polonya'ya: Polonya Tarihyazımında Türkler ve Türkiye*", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. 8, S. 15, 2010, ss. 537-590.

EK.

II. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA TÜRKİYE'DE GÖREV YAPAN POLONYALILAR[42]

(*Kısaltmalar:* TDÇF: Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları; MTA: Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü; THK: Türk Hava Kurumu)

Kişi	Mesleği	Görev Yeri	İzin Verilme Tarihi
Marie Mochnacka[43]	Direktör	Hastabakıcı Hemşireler Mektebi	25 Ağustos 1939
Alfred Statter[44]	Mütehassıs	Sümerbank Birleşik Yün İpliği Dokuma Fabrikası – Defterdar Mensucat Fabrikası[45]	23 Eylül 1939
Karol Mestenhauser[46]	Muhasebe ve hesap uzmanı	Umumi Murakabe Heyeti Başkanlığı – Tekel Genel Müdürlüğü[47]	16 Ekim 1939

[42] Söz konusu tablo 1939 yılından itibaren Türkiye'ye gelen ve Bakanlar Kurulu kararıyla kamu kuruluşlarında görevlendirilen kişilere dair Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan arşiv belgelerine dayanarak hazırlanmıştır. 1939-1945 yılları arasında Türkiye'de çalışma izni alarak kamu kurumlarında görev yapan Polonyalılar ile ilgili olarak iki yüzden fazla arşiv belgesi bulunmaktadır. Bu belgelerde genelde Polonyalı şahsa ait kişisel ve mesleki bilgiler, çalışacakları kurumlara, çalışma izin sürelerine ve görevde iken alacakları aylık maaşlara dair bilgiler yer almaktadır. Ancak bu liste ile ilgili olarak belirtilmesi gereken birkaç husus bulunmaktadır. Öncelikli olarak tabloda yer alan kişiler 1939-1945 yıllarında Türkiye'ye iltica eden ve Türk kurumlarında görevlendirilenlerin tam listesi değildir. Çünkü bazı arşiv belgelerinde çalışma ya da görevlendirme izni verilirken isim belirtilmemiştir. İkinci olarak belirtilmesi gereken husus ise listelenen isimlerin Türkiye'ye geliş sebepleri arşiv belgelerinde tam olarak ifade edilmemektedir. Bu nedenle söz konusu listedeki herkesin savaş nedeniyle Türkiye'ye sığındıklarını ifade etmek toptancı bir yaklaşım olacaktır. Tüm bu gerekçelerden dolayı söz konusu liste ile ilgili olarak "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Görev Yapan Polonyalılar" şeklinde bir isimlendirme uygun görülmüştür. Tabloda belirtilen isimlerin yazılışında arşiv belgeleri esas alınmış, herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.

[43] Mochnacka, sözleşmesi sona eren Amerikalı Goff'un yerine okulun direktörlüğüne 3 yıl süre ile atanmıştır. **BCA.** 30.18.1.2/88.82.1. Tarihi itibariyle savaştan kaçarak Türkiye'ye sığındığını söylemek zordur.

[44] **BCA.** 30.18.1.2/88.93.19.

[45] **BCA.** 30.18.1.2/89.127.3. 1940 yılı Ocak ayında mensucat fabrikasına görevlendirilen Statter'in çalışma izni iki yıllıktır.

[46] **BCA.** 30.18.1.2/88.101.9. Umumi Murakabe Heyeti Başkanlığı görevindeki çalışma izni uzatımları (1947'ye kadar) ile ilgili **BCA.** 30.18.1.2/96.89.2; 30.18.1.2/101.7.18; 30.18.1.2/103.73.12; 30.18.1.2/109.70.14; 30.18.1.2/112.87.10. Karol Mestenhauser'in kızı Marta Maria 15 Aralık 1949 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Türk vatandaşlığına kabul edilmiştir. **T. C. Resmî Gazete,** No: 7394, 31 Aralık 1949, s. 17489.

[47] Mestenhauser 1 Ekim 1947 tarihinde Tekel Genel Müdürlüğü'nde göreve başlamıştır. Burada görev yaptığı yıllarda da çalışma izni 1969 yılına kadar defaatle uzatılmıştır. **BCA.** 30.18.1.2/114.66.6; 30.18.1.2/118.87.8; 30.18.1.2/120.68.15; 30.18.1.2/156.12.9; 30.18.1.2/162.53.5; 30.18.1.2/166.49.2; 30.18.1.2/173.53.11; 30.18.1.2/182.77.18; 30.18.1.2/191.78.9; 30.18.1.2/194.23.18; 30.18.1.2/220.41.12.

Jan Stanko[48]	Uzman	TDÇF – Sümerbank[49]	12 Aralık 1939
Jan Latkowski[50]	Uzman	TDÇF	12 Aralık 1939
Michael Masny[51]	Mühendis	Etibank Ereğli Kömür Madenleri İşletmesi	8 Şubat 1940
Jan Hurysz[52]	Mühendis	Etibank Ereğli Kömür Madenleri İşletmesi	8 Şubat 1940
Zbigniew Pilch[53]	Maden mütehassısı/yüksek mühendis	MTA – THK[54]	12 Şubat 1940
Eugenius Grosser[55]	Uzman	Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (Eskişehir) - TDÇF[56]	12 Şubat 1940
Marian Piasecki[57]		İktisat Vekâleti	15 Şubat 1940
Leon Alleweil[58]		Devlet Limanları İşletme Müdürlüğü Liman ve Rıhtım Tekniği	11 Mart 1940
Zygmunt Ajdukiewicz[59]		MTA	11 Mart 1940
Stanislaw Wasilewski[60]	Uzman Jeometr	Etibank Kömür İşletmesi	27 Mart 1940
Stanislaw Ciliniski[61]	Yüksek orman mühendisi	Orman Umum Müdürlüğü Orman İşletmeleri	15 Nisan 1940
Sewerny Dietz[62]	Elektrik Mühendisi	Etibank Ergani Bakır İşletmesi	6 Mayıs 1940

[48] Stanko 1947'ye kadar Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları'nda görev yapmıştır. **BCA.** 30.18.1.2/104.6.10; 30.18.1.2/106.70.4; 30.18.1.2/109.58.1; 30.18.1.2/111.59.20.

[49] 1947 ve 1948 tarihli belgelerde Jan Stanko'nun Sümerbank Genel Müdürlüğü Etüt ve Tesis İşleri Müdürlüğü'nde görevli olduğu anlaşılmaktadır. **BCA.** 30.18.1.2/114.63.8; 30.18.1.2/116.26.3.

[50] Tespit edebildiğimiz kadarıyla Latkowski Eylül 1946'ya çalışma izni alabilmiştir. **BCA.** 30.18.1.2/104.6.10; 30.18.1.2/106.70.4; 30.18.1.2/108. 49.3.

[51] **BCA.** 30.18.1.2/94.23.20. Görev süresi Hurysz ile birlikte 1942 yılı sonuna kadar uzatılmıştır. **BCA**. 30.18.1.2/98.34.20.

[52] **BCA.** 30.18.1.2/94.23.20. Görev süresi Masny ile birlikte 1942 yılı sonuna kadar uzatılmıştır. **BCA.** 30.18.1.2/98.34.20.

[53] **BCA.** 30.18.1.2/90.13.18.

[54] Pilch 1 Ocak 1942 tarihinden sonra Türk Hava Kurumu'nda görev yapmaya başlamıştır. **BCA.** 30.10.0.0/202.378.14.

[55] **BCA.** 30.18.1.2/93.110.9; 30.18.1.2/95.69.7.

[56] Grosser Mart 1943'te Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları'na görevlendirilmiştir. **BCA.** 30.18.1.2/105.30.5. Çalışma izni 1945 ve 1947'de iki defa uzatılmıştır. **BCA.** 30.18.1.2/107.105.6; 30.18.1.2/110.7.8; 30.18.1.2/113.15.14.

[57] **BCA.** 30.18.1.2/90.18.9; 30.10.0.0/136.976.5.

[58] **BCA.** 30.18.1.2/90.24.19. Nisan 1943'te Alleweil'in mühendis kardeşi David ile eşi Ruth ve çocukları Victor'u Türkiye'ye getirmesine izin verilmiştir. **BCA.** 30.18.1.2/101.25.12.

[59] **BCA.** 30.18.1.2/90.23.14. Verilen çalışma izni bir buçuk yıllıktır.

[60] **BCA.** 30.18.1.2/90.28.15.

[61] **BCA.** 30.18.1.2/90.36.18. Teknik memur olarak istihdam edilmiştir.

[62] **BCA.** 30.18.1.2/91.41.12. Görev süresi görev süresi 1941 yılında uzatılmıştır. **BCA.** 30.18.1.2/94.15.10.

Adam Szymanski[63]	Maden Mühendisi	Etibank Ereğli Kömür Madenleri İşletmesi	10 Mayıs 1940
Kazimierz Skulimowski[64]	Ressam – Uzman	TDÇF	15 Haziran 1940
Kazimierz Kling[65]	Ordinaryüs Profesör	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi	30 Haziran 1940
Edward Romanski[66]	Su, elektrik ve inşaat mühendisi	Nafia Vekâleti Su İşleri Müdürlüğü	3 Temmuz 1940
Adam Wyleznski[67]	Mühendis	Nafia Vekâleti Demiryolları İnşaat Dairesi	17 Temmuz 1940
Kazimierz Cnodziewicz[68]	Sondaj ustası	MTA	10 Ağustos 1940
Svatkowski[69]		MTA	10 Ağustos 1940
Conrad Wierzbowski[70]	Maden mühendisi	MTA	25 Ağustos 1940
Franciszek Rymar[71]	Maden mühendisi – sondör mühendisi[72]	MTA	25 Ağustos 1940
Dr. Stefan Poznanski[73]	Mühendis	Sümerbank Gemlik Suni İpek Fabrikası	10 Eylül 1940
İlarion İ. Ortynski[74]	Jeolog	MTA	10 Eylül 1940
M. Mankiewich[75]	Petrol mühendisi	MTA	11 Eylül 1940
Wladek Grotsa[76]	Uzman	Orman Genel Müdürlüğü	11 Eylül 1940

63 **BCA.** 30.18.1.2/91.44.1.

64 **BCA.** 30.18.1.2/91.57.2. Kazimierz 1950 yılına kadar Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları Kurumu bünyesinde çalışmaya devam etmiştir. **BCA.** 30.18.1.2/106.56.15; 30.18.1.2/104.10.32; 30.18.1.2/108.40.15; 30.18.1.2/109.72.2; 30.18.1.2/112.90.9; 30.18.1.2/116.20.18; 30.18.1.2/118.98.9.

65 **BCA.** 30.18.1.2/91.62.18. Arşiv belgesinde Varşova Üniversitesi'nde sınaî kimya alanında çalıştığı belirtilmektedir.

66 **BCA.** 30.18.1.2/91.65.5. Romanski St. Petersburg Politeknik mezunudur.

67 **BCA.** 30.18.1.2/91.70.14. Söz konusu belgede Wyleznski'nin Moskova Politeknik mezunu olduğu bildirilmektedir.

68 **BCA.** 30.18.1.2/92.78.20

69 **BCA.** 30.18.1.2/92.78.20.

70 **BCA.** 30.18.1.2/92.85.2

71 **BCA.** 30.18.1.2/92.85.2. 1946 yılında kendisine bir kez daha çalışma izni verildiğinde unvanı "sondör mühendis"tir. **BCA.** 30.18.1.2/110.32.6.

72 Franciszek Rymar 1947 yılı boyunca MTA'da sondör mühendisi olarak istihdam edilmiştir. **BCA.** 30.18.1.2/114.54.16.

73 **BCA.** 30.18.1.2/92.87.4.

74 **BCA.** 30.18.1.2/92.86.18. MTA petrol arama grubunda istihdam edilmiştir.

75 **BCA.** 30.18.1.2/92.88.16. Mankiewich'in MTA'daki çalışma izninin uzatıldığını gösteren bir başka arşiv belgesinin tarihi 21 Şubat 1948'dir. **BCA.** 30.18.1.2/115.94.5.

76 Arşiv belgesinden Grotsa'nın 1930'u yılların hemen başında Türkiye'ye geldiği ve yaklaşık 10 yıldır görev yaptığı anlaşılmaktadır. **BCA.** 30.18.1.2/92.88.17.

Stanislav Sanetra[77]	Teknik Bakım Kontrolörü - Uzman	TDÇF (Karabük)	13 Eylül 1940
Jaroslaw Angerman[78]	Yüksek mühendis	Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Direktörlüğü	26 Eylül 1940
Tadeusz Kovalsky[79]	Profesör	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halk Edebiyatı	6 Ekim 1940
Ignacy Pander[80]	Usta	TDÇF	23 Ekim 1940
Eduard Smolarczyk[81]	Usta	TDÇF	23 Ekim 1940
Stanislaw Baumgarten[82]	Kimya Mühendisi (Dr.)	Etibank Ergani Bakır İşletmesi	6 Kasım 1940
Mikulski[83]		TDÇF	24 Aralık 1940
F. Kozarski[84]		Etibank Kuvarshan İşletmesi	1940
Rudolf Piasezny[85]		Etibank Soma Linyit İşletmesi / Ereğli Kömür İşletmesi	1940
J. Rusinek[86]		Etibank Keçiborlu Kükürt İşletmesi	1940
Romuald Tyrlik[87]	Uzman/mühendis	TDÇF (Karabük)	24 Ocak 1941
Jozef Cybulski[88]	Mühendis	TDÇF – Sümerbank[89]	14 Şubat 1941
Tyszka Leskez[90]	Uzman	TDÇF	17 Mart 1941

[77] **BCA.** 30.18.1.2/92.90.20. Sanetra'nın çalışma izni 1945, 1946 ve 1947'de uzatılmıştır. **BCA.** 30.18.1.2/107.93.10; 30.18.1.2/108.34.14; 30.18.1.2/110.27.6; 30.18.1.2/113.38.18.

[78] **BCA.** 30.18.1.2/92.93.15.

[79] **BCA.** 30.18.1.2/93.102.7. Bakanlar Kurulu kararı ile eşi ve iki çocuğuyla birlikte Türkiye'ye gelişi için resmi izin elde eden Prof. Kovalsky Türkiye'ye gelmemiştir. Bu bilgiyi bize aktaran Krakow Jagiellonian Üniversitesi'nin değerli öğretim üyesi Dr. Piotr NYKIEL'e şükranlarımızı sunarız.

[80] **BCA.** 30.18.1.2/92.100.12.

[81] **BCA.** 30.18.1.2/92.100.12.

[82] **BCA.** 30.18.1.2/93.103.1

[83] **BCA.** 30.18.1.2/93.118.13. Mikulski'nin çalışma izin süresi 1942 ve 1943 yıllarında uzatılmıştır. **BCA.** 30.18.1.2/98.37.13; 30.18.1.2/102.54.9.

[84] **BCA.** 30.18.1.2/95.51.1.

[85] **BCA.** 30.18.1.2/95.58.1.

[86] **BCA.** 30.18.1.2/95.51.1.

[87] **BCA.** 30.18.1.2/93.124.20. Çalışma izni 1942-1946 yılları arasında uzatılmıştır. **BCA.** 30.18.1.2/100.91.9; 30.18.1.2/105.21.5; 30.18.1.2/105.32.1; 30.18.1.2/107.108.3; 30.18.1.2/110.12.7.

[88] **BCA.** 30.18.1.2/94.11.14. Cybulski'nin çalışma izni 1950 yılına kadar birer sene süreyle uzatılmıştır. **BCA.** 30.18.1.2/98.40.19; 30.18.1.2/104.8.35; 30.18.1.2/104.19.8; 30.18.1.2/106.77.13; 30.18.1.2/109.78.7; 30.18.1.2/112.70.18; 30.18.1.2/115.71.1; 30.18.1.2/116.35.17; 30.18.1.2/117.72.15; 30.18.1.2/120.58.5. Cybulski, 23 Şubat 1950'te Türk vatandaşlığına kabul edilmiştir. **BCA.** 30.18.1.2/121.112.20.

[89] Cybulski 10 Mayıs 1943 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Sümerbank Merkez Teşkilatı'na nakledilmiştir. **BCA.** 30.18.1.2/101.32.17; 30.18.1.2/109.58.4.

[90] **BCA.** 30.18.1.2/94.21.8. Görev süresi Kasım 1947'ye kadar uzatılmıştır. **BCA.** 30.18.1.2/102.53.15; 30.18.1.2/104.11.13; 30.18.1.2/107.99.16; 30.18.1.2/109.71.19; 30.18.1.2/112.76.17.

Witold Lukasiewich[91]		Nazilli Basma – Kayseri Bez Fabrikası[92]	17 Nisan 1941
Teodor Brys[93]	Jeodezi uzmanı	MTA	17 Nisan 1941
Zbigniew Kozlowski[94]		MTA	21 Nisan 1941
Henryk Latour[95]		TDÇF	21 Nisan 1941
Ludwick Sendek[96]	Uzman	Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü	12 Eylül 1941
Kamil Wendeker[97]	Yüksek mühendis	Makine ve Yedek Parçalar İmalatı Etüt Bürosu /Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları	1941
Stefan Krassowski[98]	Yüksek mühendis	Makine ve Yedek Parçalar İmalatı Etüt Bürosu /Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları	1941
Jerzy Wedrychowski	Mühendis	THK – Yüksek Mühendis Mektebi Tayyare Şubesi[99]	1941
Stanislaw Rogalski	Mühendis		
Jerzy Teisseyre	Mühendis		
Leszek Duleba	Mühendis		
Andrzej Anczutin	Mühendis		
Jozef Dziewonski[100]	Mühendis		
Jezy Lewczuk	Mühendis		
Romer	Mühendis		
Jan Tuszynski	Mühendis		
Jerzy Belkowski	Teknisyen		
Karol Wanner	Uzman	TDÇF (Karabük)	4 Mayıs 1942
Jerzy Daluzny	Uzman	TDÇF (Karabük)	4 Mayıs 1942
Karol Durczok	Uzman	TDÇF (Karabük)	4 Mayıs 1942
Anatol Czyglik[101]	Uzman	TDÇF (Karabük)	4 Mayıs 1942

[91] **BCA.** 30.18.1.2/94.32.10

[92] Ekim 1943'te Sümerbank İplik ve Dokuma Fabrikaları Müessesesi'ne bağlı Kayseri Bez Fabrikası'na görevlendirilmiştir. **BCA.** 30.18.1.2/103.74.18

[93] **BCA.** 30.18.1.2/94.33.6. T. Brys'nin çalışma izni iki yıl sürelidir.

[94] **BCA.** 30.18.1.2/94.34.6.

[95] **BCA.** 30.18.1.2/94.34.7.

[96] **BCA.** 30.18.1.2/101.23.11

[97] **BCA.** 30.18.1.2/97.128.14

[98] **BCA.** 30.18.1.2/97.128.14

[99] THK'nda görevlendirilen bu mühendisler Jerzy Wedrychowski'nin hazırlamış olduğu bir proje kapsamında Yüksek Mühendis Mektebi bünyesinde bir Tayyare Mühendisliği şubesinin açılması için çalışmalarda bulunmuşlar, okulda ders vermişlerdir. **BCA.** 30.10.0.0/61.409.15;30.10.0.0/61.410.6; 30.10.0.0/201.375.17. Bu konuda yapılmış bir çalışma için bkz. Osman Fırat Baş, "*THK Uçak Fabrikası ve Polonyalıların Rolü*", **Mühendis ve Makina**, C. 55, S. 659, Aralık 2014, ss. 36-42.

[100] 1943 yılına ait bir belgede Dziewonski'nin unvanı THK Motor Fabrikası Teşkilat Büro Şefi olarak ifade edilmektedir. **BCA.** 30.10.0.0/133.958.8

[101] Karol Wanner, Jerzy Daluzny, Karol Durczok ve Anadol Czyglik Fransa'dan birlikte gelmişlerdir. **BCA.** 30.10.0.0/202.378.13

Freyderyk Reichl[102]	Yüksek mimar	Yapı Usta Okulu	4 Ağustos 1942
Mieczyslaw Ksiezopolski[103]		Sümerbank İzmit Klor Fabrikası	26 Ekim 1942
Anders Wactw Ignacy[104]	Kimyager	Sümerbank	1942
Rawicz Czerski Tadeusz[105]		Sümerbank	1942
Roman Çekoviç[106]	Montör (Elektrik ustabaşısı)	Sümerbank Etüd ve Tesis Heyeti	17 Nisan 1943
Jozef Cywanowski[107]	Uzman	TDÇF - Sümerbank[108]	16 Temmuz 1943
Teodor Cherzanowski [109]		TDÇF – Sümerbank[110]	16 Temmuz 1943
S. Gieszykiewicz[111]	Uzman	TDÇF	16 Temmuz 1943
Herbert Motsek[112]		Ankara Belediyesi Otobüs İşleri Müdürlüğü	1 Ocak 1944
Jean Voytchehowsky[113]		Etibank Ereğli Kömür Madenleri İşletmesi	18 Mayıs 1944

[102] **BCA.** 30.18.1.2/99.68.16

[103] **BCA.** 30.18.1.2/100.91.7

[104] **BCA.** 30.18.1.2/101.32.16. Görev süresinin 1946'ya kadar uzatılması hakkında bkz. **BCA.** 30.18.1.2/105.47.8; 30.18.1.2/108.25.7.

[105] **BCA.** 30.18.1.2/101.32.16. Görev süresinin 1952'ye kadar uzatılması hakkında bkz. **BCA.** 30.18.1.2/105.47.8; 30.18.1.2/108.25.7; 30.18.1.2/110.22.14; 30.18.1.2/116.28.8; 30.18.1.2/113.23.2; 30.18.1.2/119.30.18; 30.18.1.2/123.58.17; 30.18.1.2/124.95.12; **T. C. Resmî Gazete**, No: 7575, 5 Ağustos 1950, s. 18873. Tadeusz 25 Mayıs 1951 günü alınan Bakanlar Kurulu kararı ile Türk vatandaşlığına kabul edilmiştir. **T. C. Resmî Gazete**, No: 7841, 22 Haziran 1951, s. 1385.

[106] **BCA.** 30.18.1.2/101.25.14. Roman Çekoviç'in çalışma izni Türk vatandaşlığı verildiği 1949 yılına kadar birkaç kez uzatılmıştır. **BCA.** 30.18.1.2/104.8.32; 30.18.1.2/107.81.11; 30.18.1.2/109.58.2; 30.18.1.2/112.70.15; 30.18.1.2/115.74.2; 30.18.1.2/118.85.7. Çekoviç 22 Aralık 1949'da Türk vatandaşlığına alınmıştır. **BCA.** 30.18.1.2/121.93.2

[107] 1943-1948 yılları arasında görev süresi defaatle uzatılmıştır. **BCA.** 30.18.1.2/102.53.16; 30.18.1.2/104.11.7; 30.18.1.2/107.94.12; 30.18.1.2/108.34.15; 30.18.1.2/110.16.17; 30.18.1.2/111.59.12.

[108] Cywanowski 1 Ağustos 1948 tarihinden sonra Sümerbank Merkez Teşkilatı'na nakledilmiştir. **BCA.** 30.18.1.2/123.57.7; 30.18.1.2/117.77.13.

[109] **BCA.** 30.18.1.2/102.53.16. Çalışma izninin uzatılmasına dair bkz. **BCA.** 30.18.1.2/103.75.2; 30.18.1.2/105.34.2; 30.18.1.2/108.26.1.

[110] Cherzanowski 25 Ekim 1944 – 9 Nisan 1945 tarihleri arasında Sümerbank'ta istihdam edilmiştir. **BCA.** 30.18.1.2/106.73.6.

[111] **BCA.** 30.18.1.2/102.53.16. Çalışma izninin 1948'e uzatılması hakkında bkz. **BCA.** 30.18.1.2/105.32.2; 30.18.1.2/108.22.12; 30.18.1.2/109.71.20; 30.18.1.2/112.90.8.

[112] **BCA.** 30.18.1.2/105.27.11; 30.18.1.2/105.39.1. Motsek 27 Şubat 1947'de Türk vatandaşlığına alınmıştır. **BCA.** 30.18.1.2/113.15.17. Aynı tarihli kararla Motsek'in eşi Wladyslawa da Türk vatandaşlığına kabul edilmiştir. **T. C. Resmî Gazete**, No: 6559, 18 Mart 1947, s. 12022.

[113] **BCA.** 30.18.1.2/106.73.5.